

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Коцун Л.О.,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук Волинського національного університету імені Лесі Українки, керівник гуртка ВОЕНЦ

Коцун Б.Б.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки, заступник директора ВОЕНЦ

Матеріали статті висвітлюють досвід факультету біології та лісового господарства Волинського національного університету імені Лесі Українки у професійній підготовці майбутніх вчителів біології другого (магістерського) рівня вищої освіти до роботи в закладах позашкільної освіти природничого та наукового напрямів.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель біології, магістр, позашкільна освіта.

Позашкільна освіта разом із дошкільною, загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою є невід'ємною складовою національної системи безперервної освіти в Україні. Вона спрямована на «задоволення освітньо-культурних потреб вихованців, учнів і слухачів, які не забезпечуються іншими складовими структури освіти, на професійне самовизначення і творчу самореалізацію; пошук, розвиток та підтримку здібних, обдарованих і талановитих вихованців» [7]. Як зазначає Ворона Л.І., «позашкільня формує унікальне креативне освітнє розвивальне середовище, відкрите для кожної дитини, яке не може створити заклад загальної середньої освіти» [5]. Тому сьогодні існує нагальна потреба у кваліфікованих педагогах, які будуть компетентними у цій важливій та специфічній сфері освітньої діяльності. Проте заклади вищої освіти не здійснюють підготовку фахівців до педагогічної діяльності лише для закладів позашкільної освіти. Тому важливо створити такий освітній вектор у підготовці вчителя, який дозволить йому бути також компетентним у специфіці роботи і у цих закладах.

Загальні вимоги держави до педагогічних працівників закладів позашкільної освіти сформульовані у Законі «Про позашкільну

освіту» [7]. Відповідно до нього, педагогічним працівником закладу позашкільної освіти повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в закладах позашкільної освіти [7]. Метою роботи є аналіз специфіки поєднання підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) до роботи у закладах загальної та позашкільної освіти еколого-натуралістичного та дослідницько-експериментального напрямку.

Теоретико-методичним засадам становлення позашкільної освіти в Україні присвячені роботи О. Биковської [2], В. Мачуського [7, 10], Г. Пустовіт [8, 9]. У працях В. Вербицького розкрито актуальні проблеми діяльності позашкільних закладів еколого-натуралістичного напрямку [3,4]. Перспективи розвитку позашкільної освіти висвітлені у роботах Л. Яременко [11] та Л. Ворони [5]. Особливості професійної підготовки педагогів для системи позашкільної освіти визначено у роботі О. Биковської [1].

У Волинському національному університеті імені Лесі Українки на факультеті біології та лісового господарства реалізується освітньо-професійна програма «Середня освіта. Біологія, природознавство, здоров'я людини» для здобувачів галузі знань – 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності, котра передбачає підготовку магістрів до майбутньої педагогічної діяльності не лише у закладах загальної освіти на посаді вчителя, але й у закладах

позашкільної освіти еколого-натуралістичного та дослідницько-експериментального напрямку у якості керівника гуртка, методиста, керівника наукової роботи, тощо. Структура ОПП містить освітні компоненти у циклах загальної та професійної підготовки, які спрямовані на підготовку здобувачів до освітньої діяльності у закладах позашкільної освіти, оволодінням сучасними підходами до розвитку та підтримання стійкого пізнавального інтересу в учнів, роботи із обдарованими дітьми, здійснення їх виховання засобами природи.

Освітні компоненти із циклу загальної підготовки забезпечать здобувачів вищої освіти основами освітнього менеджменту позашкільної освіти, навчать приймати управлінські рішення, організувати їх реалізацію та регулювання (ОК «Освітній менеджмент»). ОК «Науково-педагогічні дослідження та проєктна діяльність» забезпечить формування у здобувачів освіти методологічної культури та цілісної системи знань, умінь і навичок з організації і проведення науково-дослідної роботи та управління проєктами у закладах освіти. Формування у здобувачів освіти системи теоретичних знань та практичних навичок, пов'язаних із розумінням психологічних основ ефективної комунікації та налагодження продуктивної взаємодії в освітньому середовищі здійснюється під час засвоєння ОК «Психологія взаємодії».

Цикл ОК професійної підготовки передбачає формування практичних вмінь та навичок організації освітнього процесу також і у закладах позашкільної освіти із використанням інноваційних технологій навчання (ОК «Інноваційні технології навчання біології, природознавства та основ здоров'я», «Теорія та методика навчання біології», «Основи інтегрованого курсу «Природничі науки» та методика його навчання», «Теорія та методика екологічної освіти», «Теорія та методика здоров'язбереження»). Оволодіння здобувачами ОК «Фізіологічні основи розвитку дітей з особливими потребам» дозволить їм розвивати інклюзивне освітнє середовище у закладах позашкільної освіти для дітей з особливими потребами. Великий виховний та екологічний потенціал закладений у ОК «Теорія та методика екологічної освіти», який передбачає оволодіння знаннями про навколишнє середовище, методами та засобами формування екологічної культури

особистості учнів, набуття теоретичних знань і практичного досвіду розв'язання екологічних проблем.

Ознайомлення із специфікою роботи у закладах позашкільної освіти здійснюється при реалізації освітнього компоненту «Методика позакласної та позашкільної роботи з біології, природознавства та основ здоров'я», який вивчається у 3 семестрі в обсязі 4 кредити (за системою ECTS). Об'єктом вивчення ОК є освітньо-виховний процес з біології, природознавства та основ здоров'я у позакласній роботі та у закладах позашкільної освіти. Предметом вивчення – методичні підходи до роботи з дітьми у позакласній роботі в школі та у закладах позашкільної освіти. ОК забезпечить здобувачів вищої освіти знаннями про структуру та особливості роботи позашкільних закладів природничого напрямку, формами та методами реалізації позашкільної освіти. Після засвоєння означеного освітнього компоненту здобувачі будуть компетентними також і у реалізації дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти, ознайомляться з роботою регіонального відділення Малої академії наук України, який сприяє залученню учнів до науково-дослідницької та експериментальної роботи з біології, екології, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та самовиявлення, розвитку і підтримки обдарованої молоді.

Підготовка здобувачів до роботи в закладах позашкільної освіти на факультеті біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки не обмежується вищевказаною теоретичною складовою, але має своє практичне продовження під час педагогічної практики, яка проходить не лише у школі, але й у закладах позашкільної освіти, зокрема у Волинському обласному еколого-натуралістичному центрі – комунальному закладу Волинської обласної ради. Під час проходження практики відповідно до її завдань магістри вчать застосовувати набуті теоретичні знання в реальному педагогічному процесі в якості керівників гуртків, учнівських лісництв, організації та проведенні масових екологічних та натуралістичних заходів, тощо.

Ефективність підготовки магістрів до майбутньої педагогічної діяльності в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного та дослідницько-експериментального

напряму перевіряється в ході підсумкової атестації, котра передбачає складання іспиту та захист магістерської роботи. Серед питань екзамену є і такі, які передбачають виявлення рівня знань випускників різних аспектів роботи у закладах позашкільної освіти. Тематика магістерських робіт, котра оновлюється кафедрою щороку, обов'язково пропонує здобувачам і теми, котрі стосуються роботи в закладах позашкільної освіти.

Підготовка здобувачів до роботи в закладах позашкільної освіти на магістерському рівні дозволяє врахувати їх пізнавальні інтереси та спиратись на фундамент тих компетентностей, які вони здобули на першому бакалаврському рівні вищої освіти навчаючись на нашому факультеті за освітньо-професійною програмою «Середня освіта. Біологія, природознавство, здоров'я людини» для здобувачів галузі знань – 01 Освіта / Педагогіка. Вказана програма включає низку освітніх компонентів, котрі становлять змістову основу природничої компетентності бакалаврів. До таких ОК слід насамперед віднести «Науково-дослідна і проектна діяльність в закладах освіти», «Практикум з природознавства», «Методика навчання інтегрованих курсів природничо-освітньої галузі», «Методика навчання біології» тощо. Специфічною особливістю ОПП бакалаврського рівня є те, що вона включає ОК, котрі безпосередньо орієнтовані на підготовку здобувачів до роботи в закладах позашкільної освіти. До таких слід віднести «Гурткова та позакласна робота з природничих дисциплін», «Практика з позакласної та позашкільної роботи». Таким чином, підготовка магістрів до означеного виду професійної діяльності ґрунтується на принципі наступності стосовно бакалаврського та магістерського рівнів здобуття вищої освіти.

Висновки. На факультеті біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки надбано значний досвід підготовки магістрів до майбутньої педагогічної діяльності не лише у закладах повної загальної середньої освіти, але й у закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного та дослідницько-експериментального напрямів, котрий може бути корисним іншим закладам освіти при розробці їх ОПП.

Локалізація підготовки здобувачів до роботи в закладах позашкільної освіти на другому рівні вищої освіти дозволяє врахувати

їх пізнавальні інтереси та спиратись на фундамент тих компетентностей, які вони здобули на бакалаврському рівні. Підготовка магістрів до означеного виду професійної діяльності носить системний характер та відбувається впродовж всього часу навчання у магістратурі і включає всі цикли підготовки здобувачів. Основними елементами означеної системи є: теоретична підготовка при засвоєнні освітніх компонентів ОПП, практична підготовка під час педагогічної практики та підсумковий контроль під час складання атестаційного іспиту та захисту магістерської роботи.

Поєднання підготовки магістрів до майбутньої професійної діяльності не лише у закладах загальної середньої освіти на посаді вчителя біології, природознавства та здоров'я людини, але і у закладах позашкільної освіти в якості керівника гуртка, методиста, наукового керівника, тощо, розширює можливості працевлаштування наших випускників, робить їх більш конкурентноспроможними на сучасному освітньому ринку праці не лише нашого регіону, але і сусідніх, вихідці із яких часто обирають навчання на нашому факультеті.

Список використаних джерел

1. Биковська О.В. Особливості професійної підготовки педагогів для системи позашкільної освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. Вип. 26. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. С.16–22.
2. Биковська О. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2008. 470.
3. Вербицький В.В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 34 с.
4. Вербицький В.В. Актуальні проблеми діяльності позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного профілю. Позашкільна освіта та виховання. 2007. №1. С.8–13.
5. Ворона Л.І. Розвиток позашкільної освіти в Україні: огляд наукових джерел. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 73, Т. 1. С. 23–27.
6. Мачуський В.В. Науково-методичне забезпечення діяльності позашкільних

навчальних закладів. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін.-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік / за ред. І.Д. Бега, Ж.В. Петрович. Вип. 5. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 157–163.

7. Про позашкільну освіту : Закон України від 07.02. 2000, № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

8. Пустовіт Г. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. Наук : 13.00.07. Тернопіль, 2005. 51 с.

9. Пустовіт Г.П. Деякі аспекти методології позашкільної освіти. Шлях освіти. 2000. № 2. С. 11–15.

10. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / за ред. В.В. Мачуського. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

11. Яременко Л. Особливості функціонування та перспективи розвитку позашкільної освіти в сучасному суспільстві. Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 1(14). 2015. С.305–311.

References

1. Bykovska O.V. (2011). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky pedahohiv dlia systemy pozashkilnoi osvity. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Vyp. 26. Seriiia 5. Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy. S.16–22.

2. Bykovska O. (2008). Teoretyko-metodychni osnovy pozashkilnoi osvity v Ukraini : dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01. Kyiv. 470.

3. Verbytskyi V.V. (2004). Rozvytok pozashkilnoi ekoloho-naturalistychnoi osvity v Ukraini : avtoref. dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04. Kyiv. 34 s.

4. Verbytskyi V.V. (2007). Aktualni problemy diialnosti pozashkilnykh navchalnykh zakladiv ekoloho-naturalistychnoho profiliiu. Pozashkilna osvita ta vykhovannia. №1. S.8–13.

5. Vorona L.I. (2020). Rozvytok pozashkilnoi osvity v Ukraini: ohliad naukovykh dzherel. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. № 73, T. 1. S. 23–27.

6. Pro pozashkilnu osvitu (2000) : Zakon Ukrainy vid 07.02. № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

7. Machuskyi V.V. (2017). Naukovo-metodychne zabezpechennia diialnosti pozashkilnykh navchalnykh zakladiv. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial: materialy zvit. nauk.-prakt. konf. Ін.-ту problem vykhovannia NAPN Ukrainy za 2016 rik / za red. І.Д. Bekha, Zh. V. Petrochko. Vyp. 5. Ivano-Frankivsk : NAIR, S. 157–163.

8. Pustovit H. (2005). Teoretyko-metodychni osnovy ekolohichnoi osvity i vykhovannia uchniv 1–9 klasiv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh : avtoref. dys. ... dokt. ped. Nauk : 13.00.07. Ternopil. 51 s.

9. Pustovit H.P. (2000). Deiaki aspekty metodolohii pozashkilnoi osvity. Shliakh osvity. № 2. S. 11–15.

10. Formuvannia u vykhovantsiv pozashkilnykh navchalnykh zakladiv bazovykh kompetentnostei (2015) : monohrafiia / za red. V.V. Machuskoho. Kharkiv : «Drukarnia Madryd». 330 s.

11. Yaremenko L. (2015). Osoblyvosti funktsionuvannia ta perspektyvy rozvytku pozashkilnoi osvity v suchasnomu suspilstvi. Naukovyi visnyk melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia: Pedahohika. 1(14). S.305–311.

Professional training of future biology teachers of for work in out-of-school education institutions

Larysa Kocun, Ph.D. in Biology, Associate Professor of the Department of Botany and Methods of Teaching Natural Sciences of Lesya Ukrainka Volyn National University, the leader of the circle of the Volyn Regional Ecological and Naturalistic Center. e-mail: kocun.larisa@ukr.net

Borys Kocun, Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education of Lesya Ukrainka Volyn National University, deputy director of the Volyn Regional Ecological and Naturalistic Center. e-mail: kocun.boris@ukr.net

The materials of the article highlight the experience of the Faculty of Biology and Forestry of the Lesya Ukrainka Volyn National University in the professional training of future biology teachers of the second (master's) level of higher education to work in extracurricular natural and scientific education institutions.

Keywords: professional training, biology teacher, master, extracurricular education.